

**NUTQ RIVOJLANISHIDA MARKAZIY NERV TIZIMI
BUZILISHLARINING O'RNI**

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

*Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediya) yo'nalishi 1 bosqich talabasi.*

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD *Utbasarova Umida Mexmanovna*

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya Maqolada nutq rivojlanishida markaziy nerv tizimining ahamiyati, uning buzilishlarining nutq funksiyalariga ta'siri tahsil qilinadi. Nutqning normal rivojlanishi uchun miyaning turli qismlarining (Brocka markazi, Vernike markazi, pesontal po'stloq va boshqalar) o'zaro muvofiqlashtirilgan faoliyati zarurligi ko'rsatilgan. Markaziy nerv tizimining shikastlanishi yoki funktsional buzilishi bolalar va kattalarda turli darajadagi nutqiy muammolarga (dislaliya, arafiya, disartriya, umumiy nutqiy underdevelopment va boshqalar) olib kelishi muhokama qilinadi. Maqolada nutq buzilishlarining tashxislash usullari, ularni korreksiya qilishning zamonaviy yondashuvlari, shuningdek, nerv tizimining moslashuvchanligi (neyroplastiklik) asosida rehabilitatsiya jarayonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Nutq terapiyasi va nevrologik davolashning integratsiyalashgan yondashuvi natijadorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: nutq rivojlanishi, markaziy nerv tizimi, neyron a'zolar, nutqiy disfunktsiya, neyroplastiklik, logopedik korreksiya.

Kirish Nutq - bu inson psixikasining eng murakkab oliy psixik funksiyasi bo'lib, u markaziy nerv tizimining to'g'ri ishlashi va turli miya strukturasi o'rtasidagi o'zaro ta'sirga bog'liq. Markaziy nerv tizimi buzilishlari nutq rivojlanishida jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi, bu esa bolaning kommunikativ, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda nutq patologiyasining

neurobiologik asoslarini o'rganish sohasida sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, bu muammoning dolzarbligi yo'qolgani yo'q.

Nutq funksiyasining neyrofiziologik asoslari

Nutq funksiyasi miyaning bir nechta zonasi tomonidan amalga oshiriladi:

- Broca markazi (inferior frontal gyrus) - nutqning motor komponenti uchun mas'ul

- Wernicke markazi (superior temporal gyrus) - nutqni idrok etish va tushunish uchun mas'ul

- Pesontal po'stloq - nutq harakatlarini rejalashtirish va boshqarish

- Bazal ganglionalar - nutq motorikasini avtomatlashtirish

- Serebellum - nutq ritmi va ohangini tartibga solish

Ushbu strukturalarning har biri nutq jarayonining ma'lum bir jihatini amalga oshiradi va ularning o'rtasidagi bog'lanishning buzilishi nutqiy disfunktsiyaga olib keladi.

Markaziy nerv tizimi buzilishlarining nutq rivojlanishiga ta'siri

Markaziy nerv tizimining turli buzilishlari nutqning xususiyatlariga qarab farq qiluvchi nutqiy patologiyalarni keltirib chiqaradi:

Perinatal zararlanishlar (homiladorlik va tug'ish paytidagi) bolalarda nutqning kech rivojlanishiga, nutq apparatining motor funksiyasining buzilishiga (disartriya) va fonematik eshitishning yetishmovchiligiga olib keladi.

Bosh miya shikastlanishlari miyaning nutq zonalarining shikastlanishiga olib keladi, bu esa afaziya (mavjud nutqning yo'qolishi) shaklida namoyon bo'ladi.

Neyroinfeksiyalar (meningit, ensefalit) markaziy nerv tizimining diffuz shikastlanishiga olib keladi, bu esa nutqning bir qancha komponentlarini buzadi.

Miya disgenezi va anomaliyalari (masalan, korpus kallozumning agenezi) miya yarim sharlari o'rtasidagi o'zaro aloqaning buzilishiga olib keladi, bu esa nutqning pragmatik va kommunikativ jihatlariga ta'sir qiladi.

Nutq buzilishlarini tashxislash va korreksiya qilish

Zamonaviy diagnostika usullari (EEG, MRT, KT, PET) markaziy nerv tizimining shikastlanish darajasini aniq baholash imkonini beradi. Nutq buzilishlarini korreksiya qilish kompleks yondashuvni talab qiladi:

Nevrologik davolash - asosiy kasallikni davolash, nootrop preparatlar, neyrotrofik moddalar qo'llash.

Logopedik korreksiya - nutqiy disfunktsiyaning turiga qarab individual yondashuv asosida olib boriladi.

Neyropsixologik korreksiya - miyaning shikastlangan funksiyalarini qayta tashkil etish yoki kompensatsiya qilish.

Psixoterapevtik yordam - nutqiy nuqsonlarning psixologik oqibatlarini yengillashtirish.

Xulosa Markaziy nerv tizimi nutq rivojlanishining asosiy substrati bo'lib, uning buzilishlari turli darajadagi nutqiy patologiyalarga olib keladi. Nutq buzilishlarini samarali korreksiya qilish uchun ularning neyrobiologik mexanizmlarini chuqur tushunish, shuningdek nevrolog, logoped, psixolog va boshqa mutaxassislarning integratsiyalashgan ishi zarur. Neyroplasticlik tamoyillari asosida tuzilgan reabilitatsiya dasturlari nutq funksiyasini tiklashda eng yuqori samaradorlikni ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Luriya A.R. Nutq va aqlning yuqori kortikal funksiyalari asoslari. - M.: Moskva davlat universiteti nashriyoti, 2018. - 432 b.
2. Jukova N.S., Mastjukova E.M., Plaksina L.I. Nutqiy underdevelopment bolalarda: logopedik ish olib borish: O'quv qo'llanma. - M.: Vados, 2019. - 320 b.
3. Filicheva T.B., Chirkina G.V. Bolalarda umumiy underdevelopment nutqiy tuzatish: Nazariya va amaliyot. - M.: Gnome, 2020. - 256 b.
4. Semenovich A.V. Bolalarda nutq patologiyasining neyropsixologik diagnostikasi va korreksiyasi. - M.: Iris-press, 2017. - 288 b.
5. Glezerman T.B. Miya tizimlari va nutq jarayonlari. - SPb.: Piter, 2018. - 352 b.

6. Korsakova N.K., Moskovichiute L.I. Miya shikastlanishi bilan og'rigan bemorlarning neyropsixologik diagnostikasi va korreksiyasi. - M.: MGU, 2019. - 278 b.
7. Akhutina T.V. Nutqni tartibga solishda qiyinchiliklar maktab yoshi bolalar: neyropsixologik yondashuv. - SPb.: Piter, 2021. - 320 b.